

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ได้ใช้เครื่องนุ่งห่มร่างกายจากสิ่งที่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ใบหญ้า หนังสัตว์ ขนนก ดิน สี ฯลฯ ต่อมามนุษย์รู้จักวิธีการดัดแปลงสิ่งที่ได้จากธรรมชาติมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมและสะดวกต่อการแต่งกาย เช่น การผูก มัด สาน ถัก ทอ ฯลฯ (พวงผกา คูโรวาท, 2540: 2) ส่วนทางด้าน การทอผ้า นั้นมนุษย์ผลิตเพื่อใช้สำหรับตนเองและครอบครัวด้วยวัสดุที่ทำได้ในท้องถิ่นเป็นการสร้างงานหัตถกรรมของมนุษย์ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา ดังนั้นหัตถกรรมจึงเป็นงานที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยฝีมือด้วยกรรมวิธี และความชำนาญการเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยเป็นสำคัญ โดยเริ่มจากการผลิตในครัวเรือน มีการดำเนินการสืบทอดทักษะความชำนาญจากบรรพบุรุษจนเกิดเป็นความรู้ทางในลักษณะของเนื้อหาวิชา วิธีการปฏิบัติจนเป็นหลักวิชา ลักษณะของผลิตภัณฑ์และเทคนิคการผลิตจึงไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนักวิธีการผลิตและลวดลายต่างๆ เป็นแบบพื้นๆ ตามธรรมชาติที่เรียบง่าย มีการผสมผสานทำให้เกิดความงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2527) เช่นเดียวกับผ้าฝ้ายทอมือ ซึ่งเป็นศิลปะประเภทหัตถกรรมที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นได้สืบทอดต่อเนื่องกันมา เป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยที่ได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งการทอผ้าด้วยมือถือว่าเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่อาศัยการสั่งสอน อบรม และการเรียนรู้ ในสังคมของผู้หญิงจากยายถึงแม่ แม่ถึงลูก และลูกถึงหลาน กระบวนการสืบทอดต่อเนื่องกันมานี้

กล่าวได้ว่าการทอผ้าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของคนไทยที่ได้รับการพัฒนาสืบทอดมาจุนแล้วรุ่นเล่า เอกลักษณ์ของเส้นด้ายที่มีสีสันทนหลากหลายสลับสับเปลี่ยนกันจนเกิดลวดลายขึ้นเป็นผืนผ้ามีความงดงามและ โดดเด่นแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่นซึ่งผ้าทอที่ได้จากความพยายามแสดงให้เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี (พิมพ์ใจ กัณชนะ และวิทยา ไรคำ, 2542: 3) นอกจากการออกแบบของลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นแล้วผ้าทอยังเป็นค่านิยมที่สะท้อนสถานภาพทางสังคม แสดงออกถึงความมีหน้ามีตาทางสังคม ทำให้เกิดการแข่งขัน การรักสวยรักงามขึ้นมาทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ประดิษฐ์คิดค้นลวดลายที่แสดงถึงฝีมือ และความชำนาญ นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกความเชื่อต่างๆ เข้าไปด้วย (อ้อมจิต กันทาใจ, 2535)

สังคมไทยในอดีตก่อนที่ทุนนิยมจะเข้ามา ชุมชนหมู่บ้าน ชาวนา มีเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองได้และมีวัฒนธรรมของตัวเอง ผลิตซ้ำตนเองได้และมีแนวพัฒนาของตัวเอง โดยที่แต่

เดิมนั้นชุมชนผลิตทั้งข้าวและทอผ้าเพื่อไว้ใช้เอง ชาวนาทอผ้าใช้เอง โดยใช้กรรมคา ปลูกฝ้ายเอง การทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิง มักทอผ้ากันมากในหน้าแล้ง หรือเมื่อว่างจากนา เวลากลางคืนก็กรอผ้า ชาวบ้านจะเป็นช่างทอผ้าด้วยพร้อมกัน ชาวนาจะมีความเพียงพอในตัวเองสูงมาก แต่ในปัจจุบันนี้ค่านิยมดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปอันมีสาเหตุมาจากสภาพสังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่นๆ ตลอดจนความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร การคมนาคม ที่สามารถรับรู้โลกภายนอกได้อย่างกว้างขวาง ผลการพัฒนาประเทศสมัยใหม่ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตจากสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มาเป็นการแข่งขันทำให้ไม่มีเวลามากำหนดถึงศิลปะความสวยงาม ความประณีตต่างๆ สิ่งใดที่ทำให้รวดเร็วและมีผลตอบแทนมากก็ยิ่งดี จึงละเลยสิ่งที่แม้จะเป็นความสำคัญอย่างมากมาแต่อดีต ดังจะเห็นได้จากหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่งใน ค.ศ. 1855 เศรษฐกิจหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงที่พื้นฐาน เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจจากแบบพออยู่พอกินเป็นแบบผลิตเพื่อขาย เป็นผลจากความต้องการของเศรษฐกิจทุนนิยมจากภายนอกประเทศ เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลางถูกโยงเข้าไปกับระบบทุนนิยมศูนย์กลางที่แผ่ขอบเขตมายังเอเชีย ผ่านการค้าขายข้าว อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในระยะช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ปริมาณการค้าขายข้าวส่งออกต่างประเทศจะเพิ่มขึ้นรวดเร็ว แต่ชาวบ้านยังต้องเก็บข้าวไว้กินและทำพันธุ์ต่อไปให้พอก่อนจึงจะขายที่เหลือ หรือเก็บเกี่ยวของใหม่แล้วจึงขายของเก่าไป เนื่องจากชาวบ้านเกิดความไม่แน่ใจว่าจะได้เงินมาเพื่อซื้อเสื้อผ้าและของจำเป็นอื่นๆ เพราะรายได้จากการขายข้าวยังไม่แน่นอน ดังนั้น ในช่วงนี้ชาวบ้านยังคงทอผ้าใช้อยู่ตลอดช่วงการค้าขายข้าว อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ชาวบ้านยังทอผ้าใช้เองอยู่ ชาวบ้านก็เริ่มใช้เงินจากการขายข้าวมาซื้อเสื้อผ้าเพื่อออกงาน แล้วเก็บเสื้อผ้าที่ทอไว้ใช้เองไว้ใช้ในบ้าน การที่ชาวบ้านยังคงรักษาการทอผ้าใช้เองได้แสดงว่าชาวบ้านไม่ไว้ใจในระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในขณะนั้น อาจกล่าวได้ว่าชาวบ้านมีลักษณะที่ถูกลากดึงเข้าไปในระบบตลาด ระบบทุนนิยม โดยที่ชาวบ้านไม่ผู้เต็มใจนัก หลังจากนั้นการทอผ้าในภาคกลางก็ลดลงเรื่อยๆ ซ้ำๆ จนหมดไปโดยปริยายภายใน 100 ปีหลังจากเปิดประเทศ แต่สำหรับในภาคเหนือ ข้อมูลจากการสำรวจเศรษฐกิจภาคเหนือใน ค.ศ. 1930 พบว่าชาวบ้านยังทอผ้าใช้เอง เช่น การทอผ้าใช้เองที่น่าน และรอบเมืองเชียงใหม่ที่เพิ่งจะเลิกไปเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงกระนั้นก็ตามยังมีบางท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น อำเภอแม่แจ่ม และชุมชนคอยเต่ายังมีการทอผ้าใช้เองในปัจจุบัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545: 76-82)

จะเห็นได้ว่าชุมชนชนบทแต่เดิมมีเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง มีวัฒนธรรมของตนเองผลิตใช้ตนเองได้และมีแนวทางพัฒนาของตนเอง เดิมชุมชนผลิตทั้งข้าวและทอผ้าเพื่อไว้ใช้เอง รักษาไว้ซึ่งลักษณะสำคัญของแบบลักษณะสังคมไทย วัฒนธรรมไทย และจิตวิญญาณไทย คือ ครอบครั้ว ชุมชน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การนับถือบรรพบุรุษ ดำรงไว้ซึ่งส่วนที่ดั้งเดิมของ

มรดกทางสังคมและวัฒนธรรม สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้กำลังจะสูญหายไปจากชุมชนชนบท หลังจากที่
 ได้รับพลังการขับเคลื่อนการพัฒนาแบบทุนนิยม และความพยายามที่จะหาหนทางการพัฒนา
 ประเทศไทยใหม่ ซึ่งมีความเข้มข้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยการพัฒนาประเทศสมัยใหม่ในช่วง
 ระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-4 ได้ใช้กลยุทธ์การพัฒนาชนบท
 ให้เป็นเมือง พัฒนาการเกษตรให้เป็นอุตสาหกรรม แม้ผลลัพธ์บางประการเป็นที่น่าพึงพอใจ แต่ก็มี
 ข้อจำกัดและสร้างปัญหาให้แก่บางส่วนของสังคมเช่น การชะงักงันของภาคเกษตร การล่มสลาย
 ของชุมชนชนบทเป็นต้น เพื่อแก้ไขผลลัพธ์อันไม่น่าพึงประสงค์ รัฐจึงได้เริ่มพัฒนาชนบทขึ้น
 ในแผนที่ 5 และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540:
 12) โดยรัฐบาลมีความตั้งใจที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถ
 ของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง พร้อมกับการเพิ่ม ประสิทธิภาพและเป็นการเปิด
 โอกาสเพิ่มขึ้นในการที่จะฝึกหัดให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หาทางแก้ไขปัญหาของตนเองโดย
 การดึงให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ และแก้ปัญหามีส่วนร่วมสร้างความเจริญ
 ให้แก่ชุมชนของตนเอง (อภิชัย พันธเสน, 2539: 164)

การพัฒนาโดยส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน และท้องถิ่นในการ
 พัฒนาปรากฏชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จนถึงปัจจุบันที่รัฐได้เปิด
 โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การจัดทำแผนและดำเนินการ
 แก้ไขปัญหาของชุมชน นอกจากนี้ยังได้บรรจุความสำคัญของ “องค์กรชุมชน” ไว้ในยุทธศาสตร์
 การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ว่าด้วยแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของ
 ภูมิภาคและชนบท เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนว่า “รัฐจะต้องกระจายโอกาสและความ
 เจริญด้วยการพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาค การพัฒนาและการกระจายพัฒนาด้วยการเพิ่มศักยภาพของ
 องค์กรชุมชน การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน”
 นอกจากนี้ รัฐควรต้องสนับสนุนการพัฒนาคนโดยให้การสนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนใน
 ทุกรูปแบบและส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนอาทิเช่น การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของ
 ชนบทเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างศักยภาพ
 ชุมชนในการพัฒนา การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน ส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีส่วนในการสร้าง
 ความ มั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชน โดยให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงานพัฒนาของชุมชนใน
 ทุกด้าน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539: 6, 47-48, 74) ซึ่ง
 การสนับสนุนการรวมกลุ่มสตรีดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน เช่น
 ความสามารถในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัวในระดับหนึ่ง ได้รับการยอมรับในบทบาท
 และสถานภาพในครอบครัวและชุมชนเพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาอื่นและ

นำไปสู่การพึ่งตนเอง และได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในลักษณะของกิจกรรมกลุ่มอาชีพ โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่นำมาสร้างประโยชน์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในระดับพื้นฐานรวมทั้งศักยภาพของท้องถิ่นในแต่ละแห่ง (สำนักงานปลัด กระทรวงมหาดไทย, 2541: 22)

ความเป็นมาของปัญหา (Context of the Problem)

ชุมชนคอยเต่าเป็นชุมชนเก่าแก่ ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลคอยเต่า อำเภอคอยเต่า จังหวัด เชียงใหม่ ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย และอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศใต้ 125 กิโลเมตร ไปตามถนนเชียงใหม่-ฮอด 90 กิโลเมตรและตามถนน ฮอด-คอยเต่า-แม่ต๋น อีก 35 กิโลเมตร ส่วนตำบลคอยเต่า ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอ คอยเต่าประมาณ 10 กิโลเมตร มีพื้นที่ ประมาณ 123 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 76,875 ไร่ มีประชากรประมาณ 6,834 คน ประกอบด้วยจำนวนครัวเรือน 1,950 ครัวเรือน ประชากรเป็นเพศชาย 3,403 คน และหญิง 3,431 คน (ข้อมูล จปฐ.) องค์การบริหารส่วนตำบลคอยเต่า (2548) ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมือง ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ฝ้าย ปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์และรับจ้าง มีฐานะทางเศรษฐกิจจากระดับยากจนถึงปานกลาง ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนคอยเต่า ชาวบ้านยังมีความปรองดองกันดี ยึดมั่นในประเพณีและศาสนา ดังจะสังเกตได้จากการช่วยกัน คำนวณ ปลูกข้าวและเก็บเกี่ยว หรือบ้านไหนที่มีคนเสียชีวิต คนในบ้านนั้นจะมีข้อห้ามทอผ้าประมาณ 1-3 เดือน เพราะชาวบ้านมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าในกระบวนการทอผ้ามีการปั่นฝ้าย ต่อผ้าและ สืบด้ายขึ้นทูก ซึ่งถ้ามีคนในบ้านเสียชีวิตถ้ามีการทอผ้าจะทำให้มีคนในบ้านมีอันเป็นไปสืบต่อกัน ไปอีก เป็นต้น ชุมชนคอยเต่าในปัจจุบันมีความเจริญทางวัตถุและมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่นเดียวกับชุมชนอื่นอันเป็นผลจากการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ต้องการให้ชุมชนชนบทเป็น ชุมชนเมือง มีไฟฟ้า น้ำประปา ถนนคอนกรีตเข้าถึง ดังนั้น สภาพทั่วไปของชุมชนจึงมีการแข่งขัน ทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่และเศรษฐกิจมากขึ้น และเป็นสาเหตุหนึ่งที่มีการทำลายทรัพยากร ธรรมชาติเพิ่มขึ้น เช่น การตัดไม้ทำลายป่า ในขณะที่เดียวกันคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งจะออกมาทำงาน รับจ้างนอกชุมชนหรือในเมือง เช่น รับจ้างขึ้นลำไย เก็บหอม กระจ่ยม เป็นคนงานก่อสร้าง และ รับจ้างทั่วไปในเมือง ซึ่งจากสภาพดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาสำคัญของชุมชนคอยเต่าในขณะนั้น คือชาวบ้านมีความเปลี่ยนแปลงมาก สังเกตจากประชากรที่เพิ่มขึ้น แต่เนื้อที่ทำการเกษตรเท่าเดิม อัตราการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น ชาวบ้านในหมู่บ้านออกมารับจ้างนอกชุมชนและยังคงมีการลักลอบตัดไม้

ทำลายป่าอยู่อย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านที่เป็นสตรีจากเดิมเคยอยู่กับบ้าน ทำงานบ้าน เลี้ยงลูกและทอผ้า สำหรับใช้ในครัวเรือน กลับต้องออกทำงานรับจ้างนอกบ้านเพื่อหารายได้เพิ่มเข้ามาเลี้ยงดูครอบครัวเช่นกัน ดังนั้น เพื่อให้ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ลดน้อยลง วิธีหนึ่งที่ควรดำเนินการก็คือการนำเอาองค์ความรู้ที่ชาวบ้านมีอยู่และสอดคล้องกับวิถีชีวิตมาสร้างความเข้มแข็ง ความมั่นคงให้กับชาวบ้านได้ จากการที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลและการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน ปรากฏว่า เมื่อประมาณ 30-40 ปีที่ผ่านมา สตรีในชุมชนคอยเต่าได้มีการทอผ้าไว้ใช้เองในครอบครัว ทอเป็นผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน หมอน และผ้าถุง ด้วยลวดลายการทอที่มีการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นมรดกเก่าแก่ทางวัฒนธรรม โดยสตรีจะทอกันอยู่กับบ้าน เมื่อว่างเว้นจากฤดูทำนาหรืองานประจำวัน ต่อมาความเจริญทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้มีเสื้อผ้าสำเร็จรูปเข้าไปจำหน่ายในชุมชน ราคาไม่แพง สะดวก และสามารถใส่หรือสวมใส่ได้ทันที ขณะเดียวกันวัตถุดิบที่สำคัญ เช่น ฝ้าย ก็มีราคาสูงขึ้น จึงทำให้ชุมชนส่วนหนึ่งละทิ้งภูมิปัญญาของตนที่มีการสั่งสมมาเป็นเวลานาน ซึ่งนับวันจะเสื่อมและสูญหายไป แล้วหันไปใช้เสื้อผ้าสำเร็จรูปแทน อย่างไรก็ตามสตรีในชุมชนคอยเต่าก็ยังมีการทอผ้าเพื่อหารายได้เสริมนอกเหนือจากภาคเกษตรกรรม โดยการรับจ้างทอตามที่พ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นรับฝ้ายมาจากที่อื่นแล้วมาจ้างทอได้ค่าจ้างทอเมตรละ 10-11 บาท

ดังนั้น ด้วยองค์ความรู้ที่ชาวบ้านชุมชนคอยเต่ามีอยู่ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าทางหนึ่งที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนคอยเต่าได้ โดยการให้ชาวบ้านหันมาพึ่งตนเองโดยการใช้ภูมิปัญญา สิ่งทอผ้าลวดลายและกรรมวิธีการทอผ้าเป็นฐานในการพัฒนา เนื่องจากได้เล็งเห็นว่าชุมชนคอยเต่ายังมีทรัพยากรที่จะสามารถรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทอผ้าได้ อาทิเช่น มีลวดลายผ้าที่เคยเป็นเอกลักษณ์ชุมชน มีภูมิปัญญาผู้รู้ อุปกรณ์ในการทอ มีวัตถุดิบในการย้อมสีและมีความตั้งใจที่จะทำกิจกรรมนี้ และในขณะเดียวกันจากข้อมูล จปฐ. พบว่า หมู่บ้านในชุมชนคอยเต่าทั้งหมด 10 หมู่บ้านมีสตรีทอผ้า 3 หมู่บ้านที่ตั้งใจจะเข้าร่วมกลุ่มกันเพื่อทำกลุ่มทอผ้าคือหมู่ที่ 3 บ้านคอยเต่า หมู่ที่ 6 บ้าน สันป่าคำ และหมู่ที่ 10 บ้านคอยเต่าได้ อีกทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คอยเต่าได้ เล็งเห็นถึงความสำคัญ และให้การสนับสนุนต่อการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนขึ้นมาเป็นพลังปัญญา โดยเฉพาะส่วนที่เป็นองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการบนพื้นฐานของความรู้สึกลำน้ำร่วมกันพัฒนาชุมชน อันตรงกับแนวนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพราษฎรในพื้นที่ โดยเน้นให้ราษฎรพึ่งตนเอง หารายได้เสริมสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ จึงได้มีการประชุมหารือร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มสตรีชุมชนคอยเต่า 3 หมู่บ้าน ซึ่งประกอบ ด้วยสมาชิกทั้งหมด 10 คน ที่จะมาร่วมกันพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ทั้งนี้ทางกลุ่มได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาหารือร่วมกัน วางแผนและการดำเนินการเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาสิ่งทอและพัฒนาให้

ภูมิปัญญา ดังกล่าวคงอยู่และชุมชนสามารถขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์ต่อไป ตลอดจนพัฒนาหาวิธีการทางการตลาดรองรับอย่างต่อเนื่อง และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยมีความตระหนักว่าการรวมกลุ่มของสตรีทอผ้าชุมชนคอยเต๋านั้นถือได้ว่าเป็นการสร้างองค์กรชุมชนองค์กรหนึ่งที่มีส่วนในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน โดยสร้างผลิตภัณฑ์ จากผ้าทอมืออันถือได้ว่าเป็นธุรกิจชุมชนอย่างหนึ่งที่ทำรายได้เสริมให้แก่ชุมชนและชาวบ้าน และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ตลอดจนการใช้ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นกระบวนการในการแก้ไขปัญหา ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนและนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้น ต้องหาคำตอบจากคำถามวิจัยดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต๋ามีลักษณะอย่างไร โดยการค้นหาลักษณะที่สำคัญดังนี้

1.1 เงื่อนไขและปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม และประวัติศาสตร์ของชุมชน คอยเต๋ามีผลต่อการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเป็นอย่างไร

1.2 ลักษณะของตลาดผ้าดั้งเดิมของชุมชนคอยเต๋ามีลักษณะอย่างไร

2. การพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอชุมชนคอยเต๋าคาดำเนินการได้อย่างไร โดยค้นหาประเด็นสำคัญดังนี้

2.1 จะมีวิธีการและกระบวนการในการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอได้อย่างไร

2.2 การพัฒนากระบวนการผลิตสิ่งทอของชุมชนคอยเต๋าคาดำเนินการได้อย่างไร

3. ภายหลังจากการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ และนำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์แล้ว จะก่อให้เกิดผลโดยตรงต่อชุมชนอย่างไร ซึ่งจะต้องค้นหาคำตอบที่สำคัญ ดังนี้

3.1 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางผลิตภัณฑ์สิ่งทอบ้านคอยเต๋าคาดำเนินการอย่างไร

3.2 จะมีกระบวนการจัดการผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นฐานงานอาชีพของชาวบ้านและชุมชนได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

(Objectives of the Study)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนากลุ่มชาวบ้านในชุมชนคอยเต๋าคอย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการวิเคราะห์บริบททาง เศรษฐกิจ-สังคม ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคอยเต๋าคอย รวมทั้งเงื่อนไขปัจจัยสำคัญของการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ

2. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการศึกษาลักษณะ และฟื้นฟูภูมิปัญญาสิ่งทอ วัฒนธรรมการตีบอค และลักษณะของลวดลายผ้าทอดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่า รวมทั้งการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า

3. เพื่อศึกษากระบวนการการมีส่วนร่วมในการสร้างอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชน และความสามารถในการจัดการผลิตภัณฑ์ของชุมชนอันเป็นผลมาจากการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นฐานงานอาชีพของชาวบ้านในชุมชนคอยเต่า

ขอบเขตของการวิจัย

(Scope of the study)

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้เป็นกรณีศึกษา (case study) โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม (group process) ผ่านเครื่องมือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) และเป็นการศึกษาถึงความสามารถในการจัดการของกลุ่มผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้มุ่งวิจัยเฉพาะพื้นที่ในชุมชนคอยเต่าที่สนใจเข้าร่วมกลุ่มกัน จำนวน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 บ้านคอยเต่า หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าคำ และหมู่ที่ 10 บ้าน คอยเต่าได้ ตำบลคอยเต่า อำเภอคอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนคอยเต่าในการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอใน 3 ประเด็น คือ

2.1 ศึกษาวิเคราะห์ว่าลักษณะทางเศรษฐกิจ-สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนคอยเต่าที่เป็นปัจจัยและเงื่อนไขของการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ

2.2 ศึกษา วิเคราะห์วิธีการของการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าว่ามีกระบวนการเป็นอย่างไร

2.3 ศึกษาวิเคราะห์ความสามารถในการจัดการของกลุ่มและการดำเนินการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าว่าจะมีผลต่อการสร้างพื้นฐานงานอาชีพของชาวบ้าน และชุมชนได้หรือไม่อย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(Expected Results)

การวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. ได้ทราบสภาพการณ์ที่สำคัญ ทางเศรษฐกิจ-สังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ อันเป็นบริบทที่สำคัญของชุมชนคอยเต่า ที่มีผลต่อการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ
2. ได้ทราบข้อมูลเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าอันนำไปสู่กระบวนการฟื้นฟูลวดลายที่สูญหายไปของชุมชนคอยเต่า
3. ได้ทราบวิธีการและกระบวนการการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าว่าเป็นอย่างไรและจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของสิ่งทอเพื่อนำไปสู่พื้นฐานงานอาชีพของชุมชนในอนาคต
4. ได้ทราบวิธีการและกระบวนการพัฒนาสิ่งทอของกลุ่มสตรี โดยใช้ฐานข้อมูลภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเพื่อนำมาพัฒนาในการสร้างเอกลักษณ์ของลวดลายและผลิตภัณฑ์ของชุมชน
5. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการและกระบวนการจัดการผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่เหมาะสม อันเป็นแหล่งอ้างอิงให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลคอยเต่าได้นำไปพัฒนาเป็นโครงการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างพื้นฐานงานอาชีพให้กับหมู่บ้านอื่นๆ ในชุมชนคอยเต่าต่อไป

นิยามศัพท์ทั่วไป

(General Definition of Terms)

ภูมิปัญญา หมายถึง สิ่งที่มีการสั่งสม สืบสานกันต่อๆ มา ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน มีการสร้างสรรค์และปรับเปลี่ยน ผ่านการตรวจสอบและหั่งคุณค่าโดยชาวบ้าน ว่าเป็นสิ่งที่มีความมิตคุณค่าต่อชีวิต ควรแก่การสืบทอดให้แก่คนรุ่นหลัง (ศรีพรรณ สิริพิงศ์ และคณะ, 2542: 3)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเองและทางอ้อมซึ่งเรียนจากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมา (กฤษณา วงษาสันต์, 2542: 254)

ผ้าฝ้ายทอมือ หมายถึง ผ้าทอที่ผลิตจากฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งมีอยู่ 2 พันธุ์ คือ ฝ้ายสีขาวและฝ้ายสีดุน ซึ่งเป็นฝ้ายที่มีคุณลักษณะพิเศษ คือ มีเส้นใยนุ่มและเหนียว โดยเฉพาะฝ้ายสีดุนมีสีธรรมชาติที่งดงาม ผ้าฝ้ายทอมือนั้นนอกจากใช้ได้ตามธรรมชาติของฝ้ายแล้ว ยังนิยมย้อมสีเส้นใย

ด้วยสี่ธรรมชาติ ตามวิธีการข้อมแบบโบราณ โดยใช้สีที่ได้จากต้นไม้และสมุนไพร ต่างๆ สีจะ
นุ่มนวลไม่ฉูดฉาด (ข่าวสยาม อ่างใน อัจฉรา สโรบล, 2542: 3)

การฟื้นฟู ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 นิยามว่า
หมายถึงทำให้กลับเจริญงอกงาม ได้มีการอธิบายเพื่อให้เข้าใจความหมายของคำว่าฟื้นฟูขึ้นเป็นสิ่ง
ใดที่ชบเซาหรือเสื่อมลงจะทำให้คืนสู่ภาวะเดิมหรือดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการเอกลักษณ์
ของชาติ, 2526: 6)

สภาพทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ-สังคม และวัฒนธรรม หมายถึง ปรากฎการณ์
ทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนคอยเต่า การทำมาหากินของผู้คน การประกอบอาชีพ
แหล่งทรัพยากร วิถีชีวิต ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาและ
ยึดถือปฏิบัติกันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

อัตลักษณ์ หมายถึง ความเป็นรากเหง้าของชุมชนอันเป็นคุณสมบัติเฉพาะหรือ
ลักษณะเฉพาะตัว โดยอาจมีการหยิบยืมเอาลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นมาผสมผสาน
เพื่อประกอบหรือสร้างคุณสมบัติ/หรือลักษณะเฉพาะขึ้นมาใหม่ให้กับชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของ
ชุมชน

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

(Operational Definition of Terms)

การมีส่วนร่วมของชุมชนคอยเต่า หมายถึง กลุ่มสตรีทอผ้า ชุมชนคอยเต่า ในจำนวน
3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 บ้านคอยเต่า หมู่ที่ 6 บ้านสันป่าคำ และหมู่ที่ 10 บ้านคอยเต่าได้ จำนวน 10
คน รวมกลุ่มกัน และใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมในการร่วมวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางการ
วางแผนและการดำเนินการเพื่อให้กิจกรรมการพัฒนาภูมิปัญญาด้าน สิ่งทอของชุมชนคอยเต่า
สามารถนำไปเสริมสร้างอาชีพและรวมถึงการขยายเครือข่ายการผลิตต่อไปในอนาคตได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านชุมชนคอยเต่าคิดได้เองและ
นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างทั้งลึกที่
ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยความสามารถที่มีอยู่ในการแก้ปัญหา

ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ หมายถึง สิ่งที่มีการสั่งสมมา ทั้งองค์ความรู้ ระบบความรู้
ระบบการถ่ายทอด การทอผ้า ลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีการถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน จากคน
รุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง จากแม่สู่ลูก ใฝ่ความศรัทธา ซึ่งมีความสอดคล้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น
และวิถีชีวิตของชุมชนคอยเต่า โดยมีการผสมผสานกับสิ่งใหม่ หรือดัดแปลงให้ดีขึ้น

สิ่งทอพื้นบ้าน หมายถึง ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายที่ทอด้วยมือ โดยใช้เส้นฝ้ายที่ปั่นเอง ย้อมด้วยสีที่สกัดจากวัสดุธรรมชาติ

กลุ่มอาชีพ หมายถึง กลุ่มที่ชาวบ้านรวมกันเพื่อดำเนินกิจกรรมอาชีพด้านผลิตภัณฑ์ทอผ้าฝ้ายทอมือ ย้อมสีจากธรรมชาติ

การฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ หมายถึง ภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าที่เสื่อมลงหรือหายไป จะทำให้คืนสู่ภาวะเดิมหรือดัดแปลงผสมผสานกับสิ่งใหม่ให้ดีขึ้นมีความใกล้เคียงกับของเดิมหรือเป็นของทดแทนของเดิม

ความเข้มแข็งของกลุ่มทอผ้า หมายถึง กลุ่มทอผ้าชุมชนคอยเต่ามีความสามารถในการจัดการกลุ่ม โดยนำภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ รวมทั้งการนำวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างรายได้ นอกจากนั้นยังสามารถขยายเครือข่ายทั้งทางด้านกำลังผลิตและการตลาดออกไปสู่ภายนอกชุมชนได้

ลวดลายดั้งเดิม หมายถึง ลวดลายผ้าทอของชุมชนคอยเต่าที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา มีทั้งหมด 7 ลาย คือ ลายเกล็ดเต่า ลายดีดอกน้อย ลายดีดอกใหญ่ ลายสอง ลายขมก ลายไกล (ลายเกย) และลายซิ่นแขง

อัตลักษณ์ใหม่ของภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ หมายถึง การนำภูมิปัญญาด้าน สิ่งทอเดิม มาผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่ ทั้งทางด้านสีย้อม ด้านลวดลาย ด้านการทอ เกิดเป็นภูมิปัญญาด้านสิ่งทอใหม่ที่เหมาะสมในการนำไปใช้งาน

การสร้างพื้นฐานงานอาชีพ หมายถึง ความสามารถในการจัดตั้งกลุ่ม การจัดการด้านผลิตภัณฑ์ การสร้างเครือข่าย การจัดแสดงสินค้า